

ZBIGNIEW RAU

ŚWIADEK KORONNY JAKO INSTYTUCJA DOWODOWA ORAZ ŹRÓDŁO INFORMACJI O PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

1. WPROWADZENIE

Ustawa o świadku koronnym funkcjonuje w polskim porządku prawnym już od ponad dziewięciu lat, a od 1 września 2006 r. została - kolejną nowelizacją¹ - już na stałe wprowadzona do polskiego porządku prawnego. Jej nowelizacja była nieunikniona i to przede wszystkim z tego względu, że po latach znamy odpowiedź na różne, niedające się wcześniej przewidzieć okoliczności, które przyniosło jej stosowanie. Uzasadnienie postawionej tezy płynie z wielu źródeł, jednak w przeważającej mierze opiera się na głosach przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, w tym w szczególności sądownictwa, prokuratury i policji, nie wyłączając niejednokrotnie krytycznych głosów padających ze środowiska palestry.

Część proponowanych zmian jest konsekwencją obowiązywania w naszym systemie prawnym zasady racjonalnego prawodawcy, inne są reakcją na postulaty płynące od praktyków - osób, które zawodowo zajmują się problematyką przestępczości zorganizowanej i na co dzień stosują przepisy przedmiotowej ustawy. Należy także podkreślić niezmiernie istotną rolę orzecznictwa Sądu Najwyższego, które wyjaśnia wątpliwości natury prawnej². Wreszcie, niektóre modyfikacje wynikają z uwzględnienia propozycji doktryny prawa, która opracowuje wnioski dotyczące pożądanej ewolucji rozwiązań legislacyjnych (Kowalewska-Borys 2004, s. 277 i nast.).

Podkreślić należy, iż wszystkie ewentualne postulaty winny z jednej strony służyć zapewnieniu większego poszanowania prawa i konsekwencji w stosunku do osoby samego świadka koronnego - z drugiej zaś mają na celu podniesienie rzeczywistej skuteczności i efektywności procesowej podczas wykorzystywania tego tak szczególnego instrumentu prawnego, jakim jest instytucja świadka koronnego w polskim prawie karnym.

Przy pracach nad nowelizacją ustawy warto także sięgnąć do opracowań przedstawiających genezę instytucji świadka koronnego w Polsce (Rau 2002, s. 31 i nast.; Kurzępa 2005, s. 51-91) oraz wyciągnąć wnioski z dorobku innych państw, które

¹ Dz.U. 2006, nr 149, poz. 1078 Ustawa z dnia 22 lipca 2006 r. o zmianie ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych.

² Jednym z najnowszych orzeczeń dotyczącym ustawy o świadku koronnym jest postanowienie SN z dnia 10 maja 2005 r. w sprawie II KK 531/04.

wcześniej wprowadziły do swoich porządków prawnych tę instytucję (Kurzępa 2005, s. 13-49; Kowalewska-Borys 2004, s. 62 i nast.). Nie bez znaczenia jest także prawodawstwo unijne dotyczące zwalczania przestępczości zorganizowanej (Rau 2002, s. 96 i nast.).

2. UZASADNIENIE POSTULATÓW ZMIAN

W Polsce zostały zrealizowane szeroko zakrojone badania (w ramach projektu badawczego pt.: „Rozwiązania prawne i organizacyjno-techniczne w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dowodów procesowych oraz instytucji świadka koronnego”) związane z analizą oraz wypracowaniem postulatów *de lege ferenda* do obowiązującej ustawy o świadku koronnym (Rau 2002, s. 117 i nast.).

Działania te prowadzone były kilkutorowo, jako:

- analiza krytycznych i aprobujących uwag do ustawy o świadku koronnym praktyków - policjantów, sędziów i prokuratorów, którzy na co dzień mają do czynienia z dowodem z zeznań świadka koronnego;
- analiza całości wyselekcjonowanych 22 prawomocnie zakończonych postępowań karnych z udziałem instytucji świadka koronnego (w sumie ponad 1481 tomów akt);
- analiza komparatystyczna - porównania z rozwiązaniami innych państw, w szczególności niemieckimi, amerykańskimi i włoskimi;
- kompleksowa analiza dogmatyczna - przy wsparciu wybitnych profesorów nauki prawa.

Powyższe ustalenia przyniosły wszechstronną diagnozę przydatności oraz problemów w stosowaniu tej instytucji. Fundamentalnym postulatem w odniesieniu do nowelizacji ustawy jest wprowadzenie jej na stałe do porządku prawnego, a jego najlepszym uzasadnieniem mogą być osiągnięcia wymiaru sprawiedliwości w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej. Dzięki instytucji świadka koronnego możliwe stało się poznanie struktur tego rodzaju przestępczości w Polsce, a w szczególności roli i znaczenia poszczególnych jej członków, co z kolei pozwoliło na ustalenie liderów oraz najgroźniejszych przestępców, a w dalszej kolejności na ich skazanie. Dzięki zeznaniom świadków koronnych dokonano ustaleń dotyczących zakresu działania grup przestępczych i to nie tylko na terenie naszego kraju, gdyż możliwym okazało się rozpracowanie powiązań z międzynarodowymi siatkami przestępczymi. Wielokrotnie to właśnie świadek koronny ujawnił mechanizmy finansowania zorganizowanej przestępczości oraz jej zasoby majątkowe, w tym te ulokowane w legalną działalność gospodarczą³.

³ Jak wynika z danych statystycznych policji, do 31 grudnia 2003 r. prowadzono łącznie 2058 postępowań przygotowawczych (w tym 100 postępowań na podstawie wyłączonych materiałów). Najwięcej spraw prowadziły Komenda Stołeczna Policji - 1002 postępowania (w tym w znacznej mierze podjęte z umorzenia lub zawieszenia), Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach - 244 postępowania (w tym 67 powstałych na podstawie wyłączonych materiałów ze śledztw głównych) oraz Zarząd XI CBS KGP z siedzibą w Katowicach - 204 postępowania. Należy przy tym zauważyć w ostatnim czasie zdecydowany wzrost materiałów wyłączanych postanowieniami prokuratorскими ze spraw głównych, w których zeznają świadkowie koronni. W toku realizacji 2058 postępowań przygotowawczych podejrzanym przedstawiono łącznie 5983 zarzuty (z czego 77 zarzutów przedstawiono z art. 258 par. 3, tj. kierowanie

Nie bez znaczenia dla skutecznego zwalczania przestępczości zorganizowanej okazała się także możliwość określenia stopnia przeniknięcia przestępców w strukturę administracji państwowej i samorządowej, co w wielu przypadkach zaowocowało rozbiciem niebezpiecznych układów korupcyjnych. Niejednokrotnie dzięki zeznaniom świadka koronnego w danej sprawie udało się uzyskać materiał dowodowy dla innych postępowań karnych, a następnie doprowadzić do wyroków skazujących.

Niewątpliwie instytucja świadka koronnego rozbija jedność i solidarność grup przestępczych, wprowadza niepokój i nieufność, a więc elementy bardzo istotne z punktu widzenia psychologicznego oddziaływania na przestępców, co z kolei powoduje spory zamęt w ich szeregach, a często wręcz zantagonizowanie członków. Takie zjawiska pozwalają na uzyskiwanie istotnych źródeł dowodowych.

W jednej z analizowanych spraw sąd odwoławczy po rozpoznaniu apelacji obrońców oskarżonych stwierdził w uzasadnieniu wyroku, iż dopiero wprowadzenie instytucji świadka koronnego złamało wewnętrzną pewność grup przestępczych co do „zmony milczenia” współsprawców przestępstw, zaś przeprowadzenie kilku procesów z wykorzystaniem tych świadków uzmysłowiło członkom grup przestępczych możliwość ujawniania ich czynów. Być może ten „niewidoczny” procesowo efekt jest najbardziej cennym rezultatem wprowadzenia instytucji świadka koronnego do polskiego porządku prawnego.

W rozmowach z sędziami prowadzącymi sprawy z udziałem świadka koronnego padały zgodne stwierdzenia, że bez jego zeznań nie dokonano by żadnych ustaleń faktycznych i można przypuszczać, że postępowania o poważne przestępstwa nie mogłyby się toczyć z powodu niewykrycia sprawców. Sędziowie nie wyrażali braku akceptacji dla tej instytucji czy sprzeciwu wynikającego z racji etycznych lub związanego z argumentacją dogmatyczną. Również w ocenie wielu ekspertów, w niektórych przypadkach nawet zastosowanie najbardziej ofensywnych metod pracy operacyjnej nie pozwoliłoby na ujawnienie i pozyskanie tak wartościowych dowodów, jakie zgromadzono dzięki zeznaniom skruszonego przestępcy, który zna organizację grupy i jej tajemnice (Korbal 2005; Piechura 2005).

zorganizowaną grupą przestępczą, oraz 783 zarzuty z art. 258 par. 1 i 2 k.k., tj. udział w zorganizowanej grupie przestępczej).

Pozostałe zarzuty w odniesieniu do kilku podstawowych kategorii przestępstw przedstawiają się następująco:

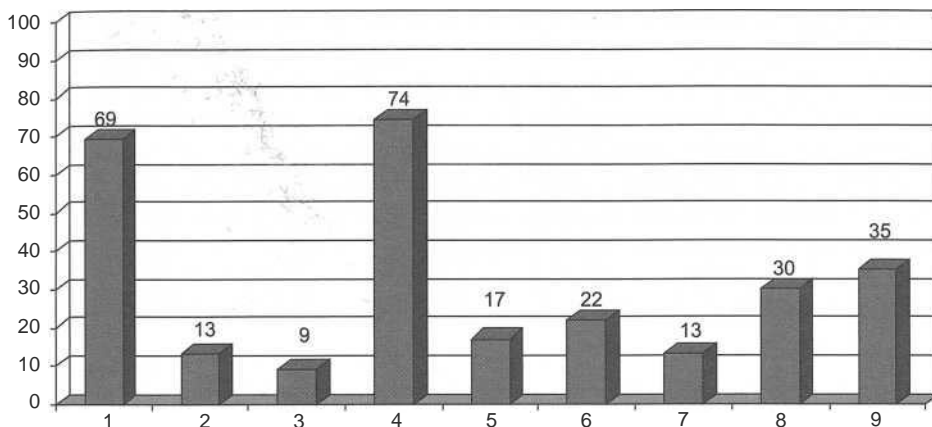
- art. 148 k.k. (zabójstwo - w tym usiłowanie, podżeganie, pomocnictwo itd.) - 82 zarzuty;
- art. 156 k.k. do art. 162 k.k. (pozostałe przeciwko życiu i zdrowiu) - 128 zarzutów;
- art. 163 k.k. i art. 171 k.k. (wybuchy oraz nielegalne posiadanie broni) - 442 zarzuty;
- art. 189 k.k. (uprowadzenia osób i porwania) - 68 zarzutów;
- art. 278 k.k. i art. 279 k.k. (kradzież oraz kradzież z włamaniem) - 1477 zarzutów;
- art. 280 k.k. do art. 282 k.k. (rozboje i wymuszenia rozbójnicze) - 1126 zarzutów;
- art. 310 k.k. (fałszowanie pieniędzy) - 53 zarzuty;
- ustawa o zapobieganiu narkomanii - 359 zarzutów;
- przestępstwa z rozdziału XXXVI k.k. (przeciwko obrotowi gospodarczemu) - 7 zarzutów.

W realizowanych 2058 postępowaniach występuje 2432 podejrzanych (w tym 77 podejrzanych o kierowanie zorganizowaną grupą przestępczą oraz 783 podejrzanych o udział w zorganizowanej grupie przestępczej). W analizowanym okresie w prowadzonych śledztwach zabezpieczono mienie o łącznej wartości 14 510 536 zł, a także odzyskano utracone mienie na sumę 9 117 783 zł. Należy tu zaznaczyć, że według danych policyjnych w okresie od września 1998 r. do końca 2002 r. na ochronę świadków koronnych wydatkowano łącznie kwotę około 19 298 000 zł (od września do końca 1998 r. - 200 000 zł, w 1999 r. - 2 000 000 zł, w 2000 r. - 2 500 000 zł, w 2001 r. - 6 680 000 zł, w 2002 r. - 7 918 000 zł).

Konieczność nowelizacji ustawy o świadku koronnym stała się kanwą wielu dyskusji dotyczących istoty stosowania tego instrumentu prawnego. Jednym z najważniejszych tematów były kwestie dowodowe, w szczególności wartość dowodowa zeznań świadka koronnego. W zasadzie co do jednego wszyscy eksperci byli zgodni, a mianowicie, że przy ocenie zeznań świadka koronnego należy kierować się większym krytycyzmem. Przy tym zdecydowana większość naukowców, ale i praktyków wyrażała opinię, że same zasady weryfikacji tych zeznań muszą być takie same, jak w odniesieniu do innych tego rodzaju dowodów. Niejako pretekstem do powyższych rozważań posłużyły polemiki toczone w mediach, ale także w literaturze przedmiotu, iż oparcie aktu oskarżenia, a następnie całego postępowania sądowego jedynie na dowodzie w postaci zeznań świadka koronnego to za mało; powoływano się m.in. na tradycję procesu kontynentalnego, wyrażającą się w paremii *unus testis - nullus testis est* („jeden świadek to żaden świadek”). Padały hasła dotyczące niemożności weryfikacji twierdzeń jednego świadka, co w opinii wielu osób uniemożliwia skuteczne formułowanie zarzutów wobec oskarżonych (Rau 2002, s. 199 i nast.). Pomimo takich krytycznych głosów większość zachowała dystans w tej kwestii, broniąc tezy, iż dowód z zeznań świadka koronnego, choć trudny w ocenie, ma taką samą moc dowodową jak każdy inny środek uznany za wiarygodny. Podkreślano, że istnieje wiele przestępstw, które są popełniane bez udziału wielu świadków, w zaciszu, gdzie występują tylko dwie osoby, np. przestępstwo gwałtu czy korupcji. Przy rozstrzygnięciu tego rodzaju spraw nie podnosi się skutecznie zarzutów, że zeznania jednego świadka są niewystarczające, i doprowadza się do skazania oskarżonych. Rozmiary niniejszego opracowania nie pozwalają na szersze rozwinięcie tego zagadnienia, dlatego w tym miejscu jedynie zasygnalizowano problem.

3. WYNIKI PIERWSZYCH BADAŃ ŚWIADKÓW KORONNYCH

Celowe wydaje się tutaj przedstawienie niektórych wyników badań świadków koronnych, które przeprowadzono we wrześniu 2001 r. Poddano wtedy badaniom 61% świadków koronnych objętych programem ochronnym na terenie Polski. W założeniu tych analiz leżało ustalenie ich opinii na temat czynników najbardziej dezorganizujących i rozbijających zorganizowane grupy przestępcze. Pytanie to skorelowane było z pytaniami w tym zakresie kierowanymi do prokuratorów i policjantów. Aż 74% świadków koronnych wskazało, iż najbardziej dezorganizuje i rozbija zorganizowane grupy przestępcze pozbawianie zysków z przestępstw (konfiskata), na następnej pozycji (69% wskazań) plasowała się odpowiedź, iż takim czynnikiem są informatory policji umieszczeni w grupie, a 35% respondentów na to pytanie odpowiedziało opisowo, stwierdzając: „Powstanie instytucji świadka *incognito* i świadka koronnego, konkurencja innej grupy, konflikt zwalczających się i walczących o wpływy grup przestępczych, aresztowania członków grupy i ich wzajemne kłótnie i spory”. Jeden ze świadków stwierdził, iż najbardziej dezorganizują i rozbijają grupy: „nieprzekupni policjanci”, inny stwierdził: „tylko my, świadkowie koronni - chyba wreszcie to widać, inne udane akcje to rzadkość”. Dobre wyposażenie techniczne policji jako czynnik dezorganizujący i rozbijający zorganizowane grupy przestępcze wskazało 22% respondentów (choć jeden ze świadków stwierdził: „To na pewno, cha, cha!, miał ktoś poczucie humoru”).

- 1) informatorzy policji w grupie
- 2) spójne prawo (właściwe i dobrze stosowane)
- 3) podsłuch telefoniczny
- 4) pozbawianie zysków z przestępstw (konfiskata)
- 5) stosowanie zakupu kontrolowanego (prowokacji policyjnej)
- 6) dobre wyposażenie techniczne policji
- 7) szybkie orzekanie przez sądy w pojedynczych sprawach członków grupy
- 8) celowe skłócanie grupy przez „wypuszczanie” różnych informacji przez policję
- 9) inne

Wykres 1. Które z podanych czynników najbardziej dezorganizują i rozbijają zorganizowane grupy przestępcze?

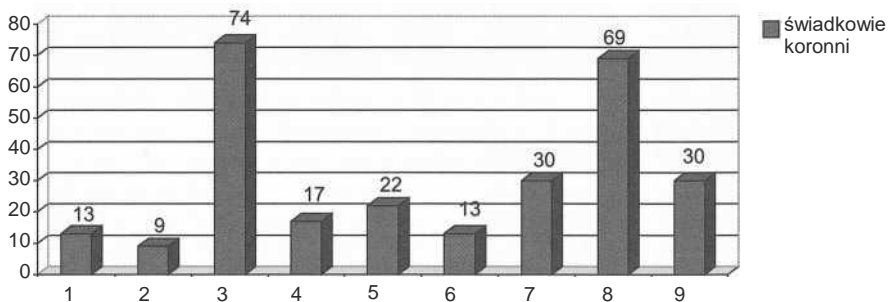
Świadków koronnych zapytano, co ich zdaniem rozbija grupę od wewnątrz i jest najniebezpieczniejsze dla jej działania. W tym zakresie aż 70% respondentów wskazało na niesprawiedliwy podział zysków, przy 48% wskazań na dezintegrujący czynnik wewnętrznych sporów w grupie; kolejnym czynnikiem rozbijającym grupę, deklarowanym w 39% wskazań, jest nadużywanie alkoholu i narkotyków przez członków grupy. Pojawiły się również odpowiedzi opisowe, jak: „Czynnikiem najbardziej dezorganizującym grupy i uszczuplającym zasoby finansowe i liczebne jest rywalizacja o wpływy i walka największych w Polsce grup przestępczych”. Inny ze świadków stwierdził: „możliwość, że ktoś «strzeli z ucha» i zostanie świadkiem koronnym”⁴.

Aby stwierdzić i zdiagnozować wewnętrzne, wzajemne interakcje personalne w grupie i, co ważniejsze, aby otrzymać ich rzeczywisty obraz, należy o to zapytać właśnie członków grupy. Jest to niemożliwe w wypadku członków zorganizowanych grup przestępczych, którzy pozostają na wolności, gdyż nie udzielą oni prawdziwych odpowiedzi ze względu na zмовę milczenia oraz strach przed pozostałymi osobami w grupie. Zresztą nie mają w tym żadnego interesu. Tylko odpowiedzi świadków koronnych, które mogą być szczere, dają możliwość wglądu wewnątrz grupy i uzyskania realnego obrazu panujących w niej stosunków. Świadków koronnych zapytano zatem, jakimi więzami są powiązani członkowie zorganizowanej grupy przestępczej. Podobnie jak policjanci i prokuratorzy, wskazali oni w 65% na silne więzi finansowe, następnie na więzi przyjaźni - aż 52% (przy średnich wskazaniach na tę

⁴ Istnieje zatem cała gama możliwości wykorzystania tej wiedzy także w ramach poszczególnych postępowań karnych. Zob. Maćkowiak 2000, s. 75; Kurzępa 2001, s. 60 i nast.

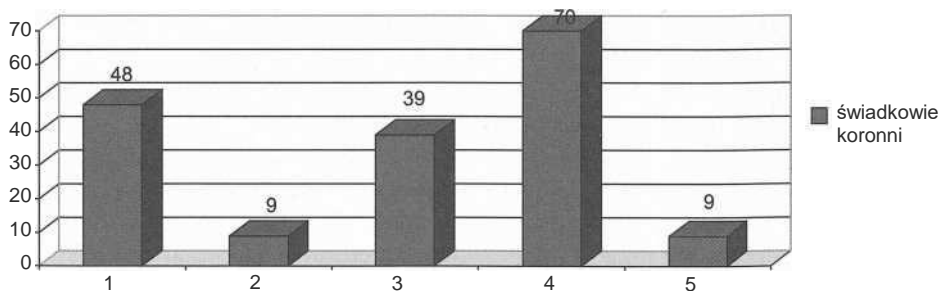
więź policjantów i prokuratorów na poziomie 17%) - istnieje tu zatem znaczna różnica. Kolejne najsilniejsze więzi tworzą strach, na co wskazało 35% respondentów, oraz więzi rodzinne. Jeden ze świadków dopisał: „Wszystkich nas łączyła wspólna wielka miłość do \$”. W zasadzie odpowiedzi dotyczące więzi w grupie potwierdzają wnioski wysnute z wyników badań policjantów i prokuratorów. Wydaje się, iż więź przyjaźni nie jest przez nich zauważana jako istotna także dlatego, że trudno ją „uchwycić” podczas przesłuchań. Członek grupy może zeznawać przeciwko innym, ale jednocześnie chronić osoby, które uważa za swoich przyjaciół.

Czynniki zewnętrzne:

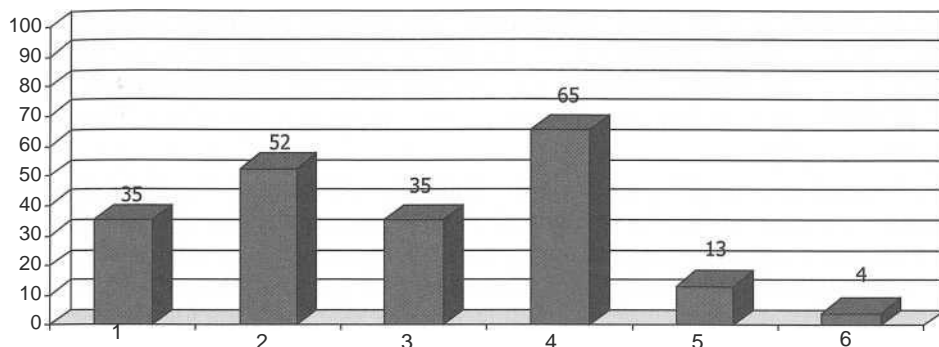
- 1) spójne prawo (właściwe i dobrze stosowane)
- 2) podsłuch telefoniczny
- 3) pozbawianie zysków z przestępstw (konfiskata)
- 4) stosowanie zakupu kontrolowanego (prowokacji policyjnej)
- 5) dobre wyposażenie techniczne policji
- 6) szybkie orzekanie przez sądy w pojedynczych sprawach członków grupy
- 7) celowe skłócanie grupy poprzez „wypuszczanie” różnych informacji przez policję
- 8) informatorzy policyjni
- 9) inne

Czynniki wewnętrzne:

- 1) wewnętrzne spory w grupie
- 2) rywalizacja o wyższą pozycję
- 3) nadużywanie alkoholu, narkotyków
- 4) niesprawiedliwy podział zysków
- 5) inne

Wykres 2. Czynniki najniebezpieczniejsze dla istnienia zorganizowanej grupy przestępczej

- 1) rodzinne
- 2) przyjaźni
- 3) strachu
- 4) finansowe
- 5) uzależnienia (finansowe, narkotykowe)
- 6) inne

Wykres 3. Które z więzi istniejących między członkami zorganizowanej grupy przestępczej są według Pana najtrwalsze?

Ze względu na specyfikę grupy badawczej celowe będzie przedstawienie w tym miejscu pewnego podsumowania. Przeprowadzone badania świadków koronnych potwierdzają w pełni, że nie można w żaden sposób określić jednolitego pojęcia polskich zorganizowanych grup przestępczych. Każda grupa ma swoją specyfikę i poza ogólnymi zasadami podległości, kamuflażu czy zмовы milczenia nie może być porównywana z innymi grupami. W znacznej mierze utrudnia to wypracowanie ustawowej definicji przestępczości zorganizowanej. Wydaje się, iż w polskiej przestępczości zorganizowanej ceremoniały przyjęcia nie występują, a jeśli się zdarzają, są raczej wyrazem lokalnego folkloru. Stałym zjawiskiem pojawiającym się we wszystkich grupach - i w pełni potwierdzają to przeprowadzone badania świadków koronnych - jest dążenie do zgromadzenia jak największych środków finansowych i temu głównemu celowi podporządkowane są wszystkie działania grupy. Potwierdzone zostało funkcjonowanie konsultantów w zorganizowanych grupach przestępczych jako osób zaufanych, doradzających nowe możliwości zdobycia pieniędzy nielegalnymi drogami oraz podpowiadających, jak uniknąć kary. W wyniku badań stwierdzono, iż polska przestępczość zorganizowana wywiera wpływ na organy władzy lokalnej, a w nieco mniejszym stopniu na organy władzy państwowej. W badaniach potwierdził się znaczny stopień ulegania wpływom przestępczości zorganizowanej funkcjonariuszy policji, jak również innych osób wykonujących zawody tzw. zaufania publicznego.

W zakresie walki z przestępczością zorganizowaną według świadków koronnych największe efekty przyniosłoby rzeczywiste pozbawianie zysków oraz umieszczanie osobowych źródeł informacji w grupach. Z kolei do czynników wewnętrznych, które można wykorzystać w zwalczaniu tego rodzaju przestępczości, należy niesprawiedliwy podział zysków w grupie oraz spory w jej łonie i walka o wpływy. Członkowie polskich zorganizowanych grup przestępczych według świadków koronnych powiązani są najsilniej więzami finansowymi, a następnie więzami przyjaźni. Warunkiem funkcjonowania w grupie jest przynoszenie jej wymiernych korzyści przez członka i wspólne popełnianie przestępstw. Rezygnacja z uczestnictwa w grupie w większo-

ści jest niemożliwa, a więzy strachu i dyscypliny są silne, jako że na nieposłusznych nakłada się w grupie kary finansowe, a jeśli to nie skutkuje, karze się ich pobiciem lub fizyczną eliminacją. Szefowie i liderzy zabezpieczają się finansowo na dalszą przyszłość w przeciwieństwie do żołnierzy, którzy uzyskane zyski konsumują w zasadzie na bieżąco.

O współpracy osób będących obecnie świadkami koronnymi z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości w większości przypadków zdecydowała chęć zerwania z dotychczasowym życiem oraz niemożność wytrzymania izolacji od rodziny. Duży wpływ miało odcięcie się od grupy i pozostawienie przez jej pozostałych członków samej sobie osoby, która została aresztowana, oraz chęć uniknięcia przez nią długoletniego więzienia. Osoby będące obecnie świadkami koronnymi dowiedziały się o tej możliwości od prokuratora, policjanta lub ze środków masowego przekazu, a większość po przeanalizowaniu swojej sytuacji sama zdecydowała, że chce zeznawać w charakterze świadka koronnego. Dla większości takich osób w obecnym układzie najbardziej doskwierająca jest niepewność przyszłości, ciągłe zagrożenie i samotność, jednocześnie ponad 85% respondentów zadowolonych jest z funkcjonowania w programie ochrony świadków i stara się spełniać wszystkie jego wymogi.

4. ŚWIADEK KORONNY JAKO OSOBOWE ŹRÓDŁO DOWODOWE

Z obserwacji wynika, że w przeważającej liczbie do programu ochrony trafiają średnio inteligentni przestępcy, traktujący okres bycia w nim jedynie jako etap w swoim życiu, który muszą przejść; nie zastanawiają się oni nad zmianą trybu życia, nie myślą w ogóle o resocjalizacji. Sporadycznie zdarzają się osoby inteligentne, z góry wiedzące, co chcą osiągnąć i starające się maksymalnie wykorzystać zaistniałe okoliczności. Najważniejszą zachętą do zostania świadkiem koronnym jest zazwyczaj uniknięcie odpowiedzialności karnej, a na tym najbardziej zależy osobom wybierającym takie rozwiązanie.

Na etapie kandydowania na świadka koronnego bardzo często pojawia się motyw troski o rodzinę, przebywania z nią. Natomiast po uzyskaniu tego statusu rzeczywista sytuacja w ogóle do tego nie przystaje, deklaracje z wcześniejszego okresu okazują się wydumane, świadek wraca do dawnego trybu życia, w domu jest gościem, tylko przynosi pieniądze i znika na 2-3 tygodnie, w ogóle nie zajmując się dziećmi ani rodziną.

Warto dodać, że świadek koronny, uczestnicząc w czynnościach procesowych, zwłaszcza z udziałem stron na rozprawie, winien wykazać się dużą odpornością psychiczną na związany z tym stres, okazywać opanowanie, prezentować zdecydowaną postawę. Niewątpliwie powinien być zawsze psychicznie przygotowany do danej czynności procesowej, wcześniej uprzedzony o jej terminie i zakresie. Na etapie przyznawania statusu świadka koronnego trudno przewidzieć, w jaki sposób świadek będzie realizował przyjęty obowiązek, z jakim zaangażowaniem będzie uczestniczył w czynnościach. Z pewnością w sytuacjach stresowych winno mu się zagwarantować pomoc psychologa, lecz z drugiej strony nie można zaakceptować sytuacji, że świadek będzie dopuszczał się szantażu, uzależniając wykonanie określonych czynności od pozyskania jakichś korzyści. Świadek winien aż do zakończenia programu ochrony mieć motywację do tego, by jak najlepiej realizować swój obowiązek wynikający z ustawy. Winien mieć świadomość, że jeśli w zeznaniach będzie podawał niepraw-

dę, będzie odmawiał wykonania czynności bądź utrudniał czynności procesowe, to może zostać pozbawiony statusu, a tym samym ochrony i pomocy majątkowej. Im mocniejszy jest materiał dowodowy w sprawie, tym większe winno być poczucie „zagrożenia” u świadka, bez którego udziału w razie potrzeby będzie można zakończyć postępowanie przeciwko oskarżonym.

Z wielu rozmów z sędziami wynikało, iż konieczne jest przykładanie dużej wagi do właściwego pouczenia potencjalnego świadka koronnego o istocie tej instytucji. W początkowej fazie negocjacji z kandydatem może to stanowić element utrudniający nakłonienie go do udziału w postępowaniu; w toku późniejszego postępowania świadkowie bywają niekiedy zaskoczeni, że uwolnienie ich od odpowiedzialności nie jest pełne. W trakcie niektórych procesów z udziałem świadka koronnego sędziowie decydowali się na rozbudowane pouczenie go, przed złożeniem zeznań, o istocie przepisów dotyczących tej instytucji i, co ważne, nie wpłynęło to w żaden sposób na bieg postępowania.

Odnosząc się do ważnych kwestii, jakie wynikają w toku samego procesu, można stwierdzić, że często się zdarza, iż prokurator nie w pełni wykazuje, na czym polega struktura w danej grupie. Grupy przestępcze nie są tak sformalizowane, jak chciałaby ustawa. Niejednokrotnie sam prokurator nie rozumie tej struktury⁵, co prowadzi do bezprzedmiotowych pytań na rozprawie o to, z czego wynika zorganizowany charakter grupy, czyjej członkowie się znają, czy wiedzą, jaki jest w niej podział ról itp. Na siłę próbuje się przyporządkować strukturę danej grupy do sztywnego przepisu, nie rozumiejąc jej istoty. Grupa przestępcza, w której każdy członek znałby całą hierarchię, zakres działania i poszczególne role jej członków, nie miałaby żadnych szans na działalność przestępczą. Nie można byłoby również uznać jej za zorganizowaną grupę przestępczą, a jedynie za grupę ludzi dokonujących przestępstw. Zorganizowany charakter grupy przestępczej polega na tym, iż poszczególni członkowie, a w szczególności tzw. „żołnierze”, wiedzą jak najmniej, nawet nie znają osobiście osób kierujących grupą. Wiedzą jedynie, że pracują pod kierunkiem danej osoby, ale nie, czy ona ma jeszcze kogoś nad sobą, ani dokąd trafiają w większości zyski z dokonywanych przez nich przestępstw. Chroni to liderów przed wymiarem sprawiedliwości, na wypadek zatrzymania poszczególnych członków grupy za dane przestępstwa.

Trzeba podkreślić, że dowód z zeznań świadka koronnego ma charakter szczególny - trzeba dokonać jego wszechstronnej procesowej weryfikacji i w miarę możliwości potwierdzać innymi dowodami, tak aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna jej nie poniosła.

5. POSTULATY WOBEC STOSOWANIA INSTYTUCJI ŚWIADKA KORONNEGO

1. Należy wyczulić prokuratorów i policjantów na wyjątkowy charakter tego unormowania prawnego, który musi korelować z wagą sprawy i korzyściami do osiągnięcia przez wymiar sprawiedliwości; instytucja świadka koronnego powinna być zastrzeżona tylko dla osób dysponujących najważniejszymi informacjami.

⁵ Tu uwidacznia się problem braku informacji o charakterze operacyjnym, którymi w pewnym zakresie prokurator winien dysponować.

2. Instytucja art. 60 k.k. powinna w każdym przypadku być rozważana jako pierwsza. Dopiero gdy dojdzie do ustalenia, że w danej sprawie nie wystarcza ona, można by sięgnąć do instytucji świadka koronnego. Należy wprowadzić zasadę szczegółowego uzasadniania konieczności wystąpienia do sądu o nadanie statusu świadka koronnego, w tym wykazania, dlaczego inne środki pozostające w dyspozycji organów ścigania nie dają pozytywnego efektu, czyje stosowano (jeśli było to możliwe) i z jakim skutkiem.
3. Postulować należy szersze wykorzystanie do przesłuchania świadka koronnego instytucji „telekonferencji”. Przeprowadzenie tej czynności na odległość ograniczy zagrożenia dla świadka, przyspieszy proces i znacznie obniży koszty.
4. Istnieje konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na ocenianie wiarygodności zeznań świadka koronnego w powiązaniu z innymi dowodami (osobowymi, rzeczowymi).
5. W większym stopniu przy występowaniu o nadanie statusu świadka koronnego należy korzystać z treści art. 3 ust. 2 ustawy o zwrocie korzyści uzyskanych poprzez popełnienie przestępstw. Przepis art. 3 ust. 2 cytowanej ustawy pozostawał dotychczas zapisem martwym. Świadek koronny, który jest niewątpliwie przestępcą, nie może jednocześnie korzystać z dwóch dobrodziejstw - darowania kary za najczęściej bardzo poważne przestępstwa oraz z zysków płynących z tych przestępstw.
6. Należy organizować spotkania prokuratorów prowadzących postępowania z udziałem świadka koronnego w swoich apelacjach z policjantami CBS, będącymi partnerami prokuratora w danej sprawie w celu ujednoczenia praktyki stosowania instytucji.
7. Należy postulować niezmienność prokuratora prowadzącego sprawę z udziałem świadka koronnego - jego zmiana lub zastępstwa skutkują niezajomością materiału i biernością w trakcie przewodu sądowego - brakiem składania kontrwniosków w stosunku do wniosków kilku bądź kilkunastu świetnie przygotowanych adwokatów.
8. Trzeba przeanalizować, czy nie byłoby korzystne wprowadzenie tzw. modelu włoskiego, tj. szczegółowej instrukcji dla prokuratorów, w jakiej formie i w jaki sposób należy postępować z kandydatami na świadków koronnych, kto i w jaki sposób mógłby ich przesłuchiwać (można by wprowadzić instrukcję podobną do włoskiej instrukcji przesłuchiwania świadków karnych (*Metodologia nell'acquisizione delle dichiarazioni dei collaboratori di giustizia* - Smardzewski 1995), aby w pełni osiągnąć zamierzony cel oraz aby zeznania świadka koronnego były mocnym argumentem na sali sądowej).
9. Należy uregulować odpowiedzialność świadka koronnego za jego zobowiązania wobec osób trzecich (ochrona praw wierzycieli).
10. Postulować należy większy wpływ komendanta głównego Policji w zakresie cofania ochrony i pomocy świadkowi koronnemu oraz zwiększenie rygorystyki ustawy w tym przedmiocie.
11. Należy opracować koncepcję resocjalizacji świadka koronnego, rozważyć, czy w ramach pomocy prokurator mógłby zobowiązać go do leczenia uzależnień (alkohol, narkotyki).
12. Trzeba uregulować problematykę opieki (kontroli) nad świadkiem koronnym po nadaniu mu nowej tożsamości. Jest to szczególnie ważne w momencie, kiedy

świadek koronny jest osobą, która dopuściła się w przeszłości poważnych przewinień, a teraz ma nową tożsamość i ma mieszkać wśród przeciętnych obywateli. Czy jest to dla nich bezpieczne? Zupełnie nie wiedząc, z kim mają do czynienia, myśląc, że to uczciwy obywatel, mogą być narażeni na niebezpieczeństwo z jego strony. Ten problem musi zostać powiązany z kwestią resocjalizacji świadka koronnego.

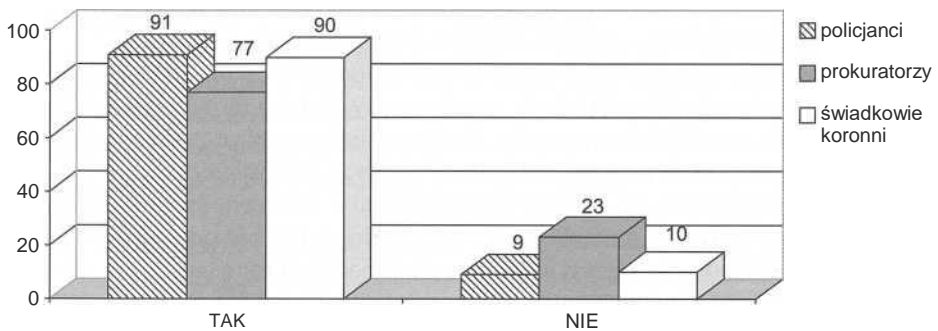
13. Należy wyznaczyć granice obietnic składanych świadkowi koronnemu. Mówiąc trywialnie, nagrodą dla świadka koronnego jest brak odpowiedzialności karnej za określone czyny, ale trzeba bardzo wyraźnie powiedzieć, że nie ma podstaw prawnych, ażeby obiecywać, iż on będzie zwolniony na przykład od odpowiedzialności cywilno-prawnej.
14. Podczas postępowania przygotowawczego należy wnikliwie zbierać i dokumentować dowody mogące poprzeć wyjaśnienia podejrzanego czy później zeznania świadka koronnego. Konieczna jest szczególna dbałość - głównie w początkowej fazie zeznań - o utrwalenie maksymalnej liczby szczegółów, odnoszących się do analizowanych faktów.
15. Należy unikać wygłaszania przez świadków koronnych i utrwalania w protokole bezprzedmiotowych uwag i ocen, wyrażen dwuznacznych.
16. Trzeba określić, czy nieletni może zostać świadkiem koronnym, a jeżeli tak, to pod jakimi warunkami. (Wydaje się, że co do zasady nieletni mógłby zostać świadkiem, jednak musiałyby w stosunku do niego funkcjonować pewne dodatkowe instrumenty w postaci na przykład szerszej pomocy psychologicznej).
17. Wydaje się konieczne usprawnienie postępowań z udziałem świadka w drodze szerszego zastosowania możliwości ujawniania dowodów bez odczytywania, trzeba też określić zakresy odczytywania zeznań świadka koronnego.
18. Istnieje konieczność uzupełnienia ustawy o świadku koronnym o kwestie dotyczące ochrony świadka w warunkach więziennych. Zdarzają się sytuacje, że kandydat na świadka koronnego jest tymczasowo aresztowany lub osadzony w innej sprawie. Z tej perspektywy niezbędne jest wprowadzenie do ustawy pewnych mechanizmów, opartych na zwiększonych kompetencjach dyrektora generalnego Służby Więziennej.
19. Winno nastąpić wydłużenie okresu, w czasie którego świadek koronny nie może popełnić przestępstwa, pod groźbą podjęcia wobec niego zawieszono postępowania, jak również wprowadzenie rozwiązań dyscyplinujących świadka koronnego do ścisłego przestrzegania zasad ochrony i pomocy.

6. KONSULTANCI W ZORGANIZOWANYCH GRUPACH PRZESTĘPCZYCH JAKO ISTOTNY ELEMENT UJAWNIONY PRZEZ ŚWIADKÓW KORONNYCH

Analizując zjawisko przestępczości zorganizowanej oraz funkcjonowania zorganizowanych grup przestępczych, często skupia się uwagę na ich kierownictwie lub też na przedmiotowym zakresie aktywności. Udowadniając czyn z art. 258 k.k., prokurator stara się wykazać oznaczone kierownictwo, hierarchiczną podległość, system rozkazodawstwa i podporządkowania czy też inne cechy grupy lub związku mającego na celu popełnianie przestępstw, równocześnie zazwyczaj pomijając problem

konsultantów, bez których przestępczość zorganizowana nie mogłaby funkcjonować. Grupie popełniającej przestępstwa o skomplikowanym *modus operandi* potrzebna jest osoba dysponująca wiedzą specjalistyczną, której nie mają ani jej członkowie, ani lider. Niejednokrotnie, aby przestępczość gospodarcza czy skarbowa przynosiła oczekiwane zyski, trzeba dysponować wiedzą dotyczącą nie tylko tego, w jaki sposób można popełnić przestępstwo, lecz również jak wyprowadzić aktywa, odpowiednio je ulokować oraz jak uniknąć odpowiedzialności karnej, w umiejętny sposób zacierając ślady. Do takich działań potrzebni są konsultanci, a więc osoby charakteryzujące się specjalistyczną wiedzą w danym zakresie, którą chcieliby się za określone korzyści podzielić⁶.

By zgłębić problematykę funkcjonowania konsultantów w zorganizowanych grupach przestępczych, respondentom⁷ zadano wstępne pytanie filtrujące: „Czy ich zdaniem w zorganizowanych grupach przestępczych funkcjonują konsultanci?”. Pozytywnie odpowiedziało na to pytanie 91% policjantów, 77% prokuratorów oraz 90% świadków koronnych.

Wykres 4. Czy w zorganizowanych grupach przestępczych funkcjonują konsultanci?

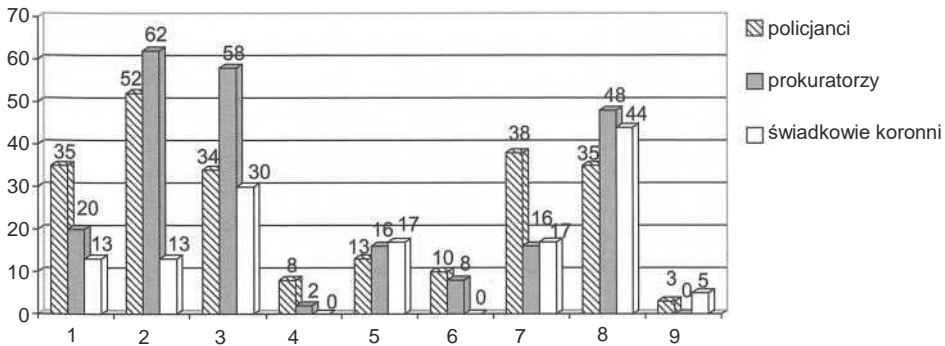
Respondenci wszystkich trzech badanych grup, którzy spotkali się w swoich działaniach z konsultantami, określili ich jako doradców w wąskich sektorach działalności grupy (tak uważa 52% policjantów, 62% prokuratorów i tylko 13% świadków koronnych), jako osoby funkcjonujące blisko szefów i lidera (wskazania 34% policjantów, 58% prokuratorów i 30% świadków) bądź charakteryzowali ich jako ludzi zaufanych szefów i lidera (odpowiednio 35% policjantów, 48% prokuratorów i 44% wskazań

⁶ W rozumieniu słownikowym konsultant to: „fachowiec, specjalista udzielający porad, wskazówek, orzeczeń w sprawach związanych ze swoją specjalnością”, za: E. Sobol (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 338.

⁷ W ramach realizowanego w 2001 r. programu badawczego badaniom poddano reprezentatywną próbę policjantów Centralnego Biura Śledczego KGP, jak również prokuratorów Wydziałów VI Prokuratur Okręgowych oraz Biura ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej. Respondenci na podstawie swojej wiedzy, nabytej w wyniku czynności operacyjnych i procesowych w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej, udzielili odpowiedzi na szereg pytań dotyczących zjawiska przestępczości zorganizowanej w Polsce. W celu weryfikacji uzyskanych wyników w sierpniu i wrześniu 2001 r. przeprowadzono ankietowe badania świadków koronnych, czego efektem są przedstawione w artykule dane. Zostały one uzupełnione i skorelowane z wynikami badań przeprowadzonych w listopadzie 2005 r. na reprezentatywnej próbie prokuratorów oraz oficerów policji zajmujących się pracą operacyjną.

w grupie świadków koronnych). Co ciekawe, 35% policjantów i 20% prokuratorów wobec 13% świadków koronnych stwierdziło, że pozycja konsultantów w strukturze grupy jest jednak taka, iż nie orientują się oni w całokształcie jej działalności. Są to zatem osoby zaufane szefów grup, jednakże w świetle wyników badań stwierdzić należy, że nie mogą podejmować istotnych decyzji i ograniczają się tylko do głosu doradczego bądź instruktaży prawnych⁸. Można ich zatem w pewien sposób porównywać do biegłych powoływanych przez sąd w przewodzie sądowym.

Świadkowie koronni, którzy na to pytanie odpowiedzieli opisowo, stwierdzali: „Nie można generalizować. Struktury i funkcjonowanie grup przestępczych są bardzo różne, a cel ten sam - pieniądze”. „Z wyżej wymienionych doradców korzystają głównie liderzy, ale relacje między doradcami a liderami w poszczególnych grupach są zróżnicowane”.

- 1) nie orientują się w całokształcie działalności grupy
- 2) doradzają w wąskich sektorach działalności grupy
- 3) są blisko szefów i liderów
- 4) mają pozycję prawie taką samą jak szefowie
- 5) są tylko doradcami i nic poza tym
- 6) bez nich grupa nie mogłaby istnieć
- 7) mają duży wpływ na działanie grupy
- 8) są ludźmi zaufanymi lidera
- 9) inne

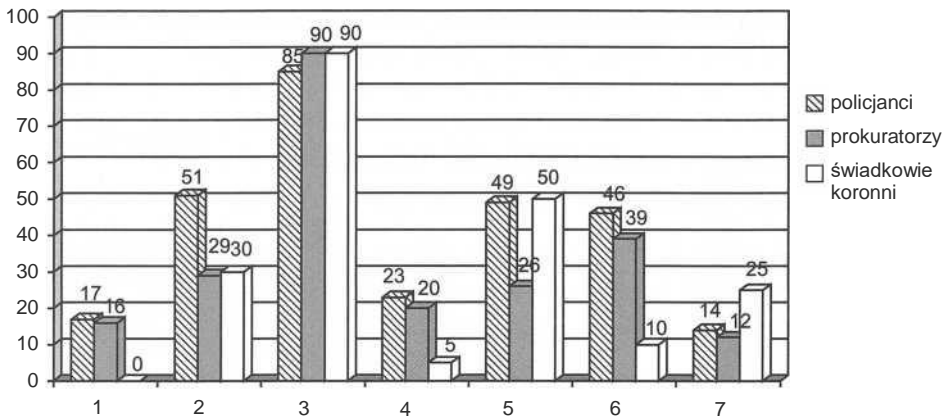
* Odpowiedzi w procentach. Wyniki nie sumują się, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Wykres 5. Pozycja konsultantów w zorganizowanych grupach przestępczych*

Respondenci poproszeni o określenie grup zawodowych, z których najczęściej wywodzą się konsultanci, wskazywali na adwokatów (tak stwierdziło 85% policjantów, 90% prokuratorów i 90% świadków koronnych), na-

⁸ Należy dodać, iż właśnie od momentu fazy rozwoju, w jakiej znajduje się dana grupa przestępcza, zależy rodzaj pozyskiwanych konsultantów. Gdy grupa o charakterze kryminalnym niejako „wchodzi” na wyższy etap działania - w zakres przestępczości podatkowej czy gospodarczej, potrzebni są specjaliści zajmujący się na przykład problematyką podatku VAT czy przestępstwami z zakresu leasingu. W trakcie rozwoju grupy i bogacenia się lidera wykorzystywane są osoby umiejętnie pomagające w praniu pieniędzy i ich lokowaniu w legalnie działające przedsiębiorstwa. Jeśli grupa jest skutecznie rozpracowywana przez policję i następują pierwsze zatrzymania i aresztowania, potrzebni są specjaliści od prawa karnego, jak również - w ramach swoistego zabezpieczenia - lekarze mogący wystawić zaświadczenia pozwalające na trwale lub czasowe uniknięcie odpowiedzialności karnej.

stępnie pracowników urzędów skarbowych i kontroli skarbowej (46% policjantów i 39% prokuratorów - istnieje tu znaczna różnica w porównaniu z odpowiedziami świadków - tylko 10% wskazań na tę grupę). Ciekawe są znaczne wskazania -51% policjantów, 29% prokuratorów i 30% świadków koronnych - na pracowników banków jako konsultantów zorganizowanych grup przestępczych. Grupa ta funkcjonuje w zakresie legalizacji zysków i procederu „prania brudnych pieniędzy”, jak również pomocnictwa w wyludzeniu kredytów czy uzyskiwaniu wzorów podpisów klientów banku. Wielokrotnie wskazywano też na przedstawicieli organów ścigania bądź emerytów wywodzących się z tych środowisk.

- 1) pracownicy naukowci
- 2) pracownicy banków
- 3) adwokaci
- 4) wyżsi urzędnicy
- 5) przedstawiciele organów ścigania
- 6) pracownicy urzędów skarbowych, kontroli skarbowej itp.
- 7) inni

Wykres 6. Grupy zawodowe, z których zdaniem respondentów wywodzą się konsultanci

W odpowiedziach otwartych respondenci z grup policjantów i prokuratorów wymieniali „specjalistów z zakresu techniki łączności i komputerów, pracowników o profilu chemicznym, celników, pracowników samorządowych, pracowników urzędów wojewódzkich, lekarzy, księgowych i elektroników, prawników działających w sferze obrotu gospodarczego i ustaw podatkowych, rewidentów, księgowych oraz doświadczone osoby prowadzące działalność gospodarczą”. W zasadzie można stwierdzić, że konsultantem zostaje osoba dysponująca określoną wiedzą pomocną dla grupy w jej przestępczych działaniach.

Prokuratorów i policjantów poproszono o określenie swoimi słowami, „Kim jest konsultant w zorganizowanej grupie przestępczej?”. Uzyskano znaczną liczbę opisowych odpowiedzi, przedstawionych poniżej w formie cytatów. Konsultant to osoba, która: „ukierunkowuje, zabezpiecza, jest doradcą szefa, czasami informatorem. Jest pomysłodawcą działań przestępczych i organizatorem parasola ochronnego, częstokroć osobą o specjalistycznej wiedzy, doradcą określającym kierunki działania grupy w zakresie legalizowania zysków z działalności przestępczej (zakładanie i pro-

wadzenie legalnych interesów), w zakresie porady poprzez określenie takich sposobów zachowania i postępowania członków grupy, aby uniknęli oni odpowiedzialności karnej”. Konsultant to: „osoba, często luźno powiązana z grupą przez osobisty kontakt z liderem lub wysoko postawionym członkiem grupy, która przekazuje wytyczne i uwagi co do sposobu omijania przepisów prawa, wykorzystywania luk prawnych, wskazuje, jak prowadzić działalność przestępczą pod pozorem legalnej działalności, udziela rad co do procesów technologicznych lub je osobiście nadzoruje, np. produkcję amfetaminy”; „To osoba udzielająca liderowi grupy przestępczej porad i wskazówek praktycznych w szerokim zakresie, od zachowania w chwili zatrzymania przez porady gospodarcze, nierzadko prowadząca szkolenia członków zorganizowanej grupy przestępczej. Coraz częściej są to byli pracownicy organów ścigania”; „To osoba udzielająca informacji grupom przestępczym w zakresie działań organów ścigania w dziedzinie prawa, finansów, obrotu gospodarczego, wskazywania możliwości działań przestępczych, które przy zminimalizowanym ryzyku przyniosą znaczne zyski, mająca świadomość, komu ich udziela, w jakim celu i dokonująca tego za określone korzyści majątkowe”.

Konsultanci umożliwiają realizację i osiągnięcie zaplanowanych celów przestępczych, podpowiadają liderom sposoby postępowania i kierunki działań grupy w zakresie wiążącym się z określoną dziedziną wiedzy i aktywności, którą sami reprezentują. „Doradza w kwestii obrony przed organami ścigania, opracowuje schematy zachowań, opracowuje działania w zakresie przejmowania, kupowania dóbr materialnych i ostrzega przed sposobami działań organów ścigania”. „To osoba posiadająca określoną wiedzę oraz koneksje umożliwiające szybkie dotarcie do określonej grupy osób, wyszukuje luki prawne pozwalające na szybki i bezpieczny duży zysk finansowy, a także w przypadku działań niezgodnych z prawem minimalizuje odpowiedzialność”.

Respondenci stwierdzają, że jest to zaufana osoba lidera grupy, częstokroć odgrywająca ważną rolę w działaniu grupy, choć nie jest w zasadzie jej rzeczywistym członkiem. Pojawiły się jednak i takie stwierdzenia: „To osoba całkowicie uzależniona od szefa w zakresie finansowym, pazerna na pieniądze, można ją pozyskać na zasadach materialnych”. Określono ją również w ten sposób: „Murzyn zrobił swoje i Murzyn może odejść”. W zależności od rodzaju grupy oraz bezwzględności jej lidera niekiedy konsultant udziela informacji, gdyż jest zastraszany bądź szantażowany - ma „status szantażowanego żołnierza, choć w swej świadomości próbuje się kreoować na wyższy poziom”.

„Jest to osoba określająca strategię działalności grupy na przyszłość, wskazująca obszary bezkarnego działania, zapewniająca «dojścia» do palestry, prowadząca szkolenia z zakresu zachowania się na miejscu przestępstwa oraz po zatrzymaniu przez policję”. Wskazywano również, że konsultanci wielokrotnie pośredniczą w nawiązywaniu kontaktów szefów i liderów zorganizowanych grup przestępczych ze światem biznesu i polityki. „Konsultanci z wyprzedzeniem podają informacje o obowiązujących przepisach celnych i podatkowych, mają wpływ na ich kształtowanie, wywodzą się niejednokrotnie z kręgu pracowników bankowych, wysokich urzędników państwowych aktualnych lub byłych”. Wskazywano również, że konsultanci pokazują możliwości zakamuflowania uzyskanych dochodów, sami są bez przeszłości kryminalnej, często młodzi, „głodni pieniędzy i uznania”, prowadzący życie o wysokim

standardzie oraz mający kontakty międzynarodowe. „Konsultanci dostrzegają błędy w działaniach już prowadzonych i umożliwiają ich eliminację, zakładają firmy, zapewniają ochronę prawną”. „Konsultant zabezpiecza te aspekty działalności przestępczej, których grupa nie może sama zrealizować - obrona prawna, pomoc medyczna, doradztwo techniczne”. Konsultanci doradzają, jak zatrzeć dowody przestępstwa, w szczególności kiedy i jakie zniszczyć dokumenty, przekazują informacje o sposobie działania jakiegoś organu, na przykład kontroli celnej czy kontroli skarbowej. „Konsultant to osoba, która zajmowała eksponowane stanowisko lub pracująca w organach państwowych, organach administracji państwowej, samorządowej, organach ścigania, udzielająca informacji z danej dziedziny o sposobach załatwienia danej sprawy, obejścia przepisów prawa, często utrudniająca kontakty z osobami, od których zależy lub które mogą być pomocne w załatwieniu danej sprawy lub rozwiązaniu konkretnego problemu”. Wskazywano również, że konsultant zachowuje anonimowość w kwestii kontaktów ze zorganizowaną przestępczością, a w przypadku adwokatów częstokroć jest łącznikiem między osadzonymi w zakładzie karnym czy areszcie śledczym a pozostałymi członkami grupy⁹.

Odnosząc się do wynagrodzeń konsultantów, respondenci dzielili je na osoby pobierające stałą miesięczną pensję bądź odbierające gotówkę co jakiś czas; wynagrodzenie miewia również charakter prezentów, na przykład w postaci dobrego samochodu. „To człowiek, do którego zwraca się grupa, gdy chce rozwiązać problem, za co mu płaci, gdy dobrze poradzi, to dostaje etat”; „Uczestnik grupy, który ma określone przez lidera zadania, interweniuje w sytuacjach kryzysowych, obecnie dotyczy to śmieciowych adwokatów, pazernych bankowców i podupadłych biznesmenów”. Wskazywano również, że rolą konsultantów jest fabrykowanie alibi, pomoc rodzinom - ogólnie można ich nazwać prawnikami grupy. Są oni w wielu wypadkach „skrzyńką kontaktową wysoko postawionych liderów grup, którzy z różnych powodów nie chcą kontaktować się ze sobą osobiście, a wzajemne stosunki utrzymują poprzez osoby nigdy nienotowane w zakresie popełnienia przestępstw czy podejrzewane o jakiegokolwiek kontakty ze światem przestępczym”¹⁰.

Niestety z wyników badań świadków koronnych, policjantów i prokuratorów wynika, iż grupą zawodową, z jakiej najczęściej wywodzą się konsultanci, są adwokaci¹¹. Adwokat może łatwo, prawie w każdej chwili, kontaktować się ze swoim klientem, udzielać mu porad oraz pomagać w prowadzeniu działalności przestępczej nawet z za

⁹ Analizując działania konsultantów w poszczególnych postępowaniach karnych, można dojść do wniosku, iż należało im postawić zarzuty nie tylko za pomocnictwo. W niektórych sprawach ich postępowanie ma wszelkie znamiona podlegania. Konsultant - prawnik specjalizujący się w sprawach podatkowych - w jednym z przypadków nie tylko znalazł lukę w przepisach oraz opracował *modus operandi* popełnienia przestępstwa wyłudzenia podatkowego, ale nawet nakłaniał wszelkimi sposobami do takiego działania szefa grupy, który nie do końca był przekonany, czy akurat takie przestępstwo popełnić.

¹⁰ Wszystkie powyższe cytaty pochodzą od funkcjonariuszy CBS oraz prokuratorów pionu PZ.

¹¹ Z obserwacji zachowania jednego z przedstawicieli palestry polskiej broniącego w sprawach przestępczości zorganizowanej można wywieść dramatyczne wręcz stwierdzenie, iż na pewno w tym akurat przypadku nastąpiło utożsamienie się mecenasa z szefami grupy. Obecnie ten ponadpięćdziesięcioletni człowiek ubiera się w stylu młodzieżowym, gustuje w złotych grubych bransoletach na rękach i szyi, niejednokrotnie był widywany w agencjach towarzyskich, a zmiana mentalności i używane słownictwo zraziły do niego nawet jego kolegów adwokatów.

murów zakładu karnego¹². Należy jednak rozważyć, piętnując w ten sposób palestrę, czy wszyscy adwokaci broniący w sprawach zorganizowanej przestępczości są z nią powiązani w tym negatywnym znaczeniu. Takiej jednoznacznej odpowiedzi udzielić na pewno nie można¹³. Niewątpliwie każdy ma prawo do obrony, również członek zorganizowanej grupy przestępczej. Zgodzić się należy z tym, iż część adwokatów zmuszona jest podejmować się obrony w sprawach zorganizowanej przestępczości, gdyż ktoś musi przecież bronić osób, którym zarzucane są czyny noszące znamiona bardzo ciężkich przestępstw. Obrona taka nie może polegać jednak na próbach „dotarcia” do prokuratorów czy sędziów (Wesołowska 2005; Laskowski 2005), załatwiania klientowi fikcyjnych zwolnień lekarskich bądź instruowania go, w jaki sposób ma popełniać kolejne przestępstwa, aby uniknąć odpowiedzialności karnej¹⁴.

Rolą wszystkich środowisk organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak również palestry jest wypracowanie i stosowanie mechanizmów eliminacji osób, które w widoczny sposób sprzeniewierzają się godności zawodu. Tylko zdecydowana, jednoznaczna odpowiedź i idące w ślad za nią jawne postępowanie dyscyplinarne w stosunku do policjantów, prokuratorów, sędziów czy adwokatów powiązanych z przestępczością zorganizowaną może przyczynić się do odcięcia przestępców od istotnych informacji, „wyciekających” w trakcie prowadzonego postępowania przygotowawczego, czy pozbawienia ich wpływu na tok przewodu sądowego. Działania w istotny sposób zakłócające sprawność orzekania prowadzą do drastycznej wręcz powolności postępowania sądowego, co skutkuje powszechną w społeczeństwie nieufnością w sprawiedliwe wymierzenie kary.

LITERATURA

- Dziunikowska M. (1998). *Studenci prawa o swojej przyszłości zawodowej*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Korbal P. (2005). „Świadek koronny - instrument zwalczania przestępczości zorganizowanej. Kilka refleksji z praktyki”, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kowalewska-Borys E. (2004). *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.

¹² § 12 *Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu*: „Adwokatowi nie wolno udzielać pomocy prawnej, która ułatwiałaby popełnienie przestępstwa lub wskazywałaby możliwość uniknięcia odpowiedzialności karnej za czyn, który miałby zostać popełniony w przyszłości”.

¹³ Zob. *Zbiór zasad etyki adwokackiej i godności zawodu w szczególności*, § 1, § 5, § 8, § 9, § 10, §11, §52.

¹⁴ Powszechnie znane są i to nie tylko organom ścigania, lecz także prasie przypadki niektórych adwokatów zamieszanych w działalność przestępczą. W jednym z wątków tzw. „łódzkiej ośmiomicy” oskarżonym jest Zbigniew M. - adwokat, który w zamian za obietnice załatwienia przerwy w karze (przez zorganizowanie zabiegu wstrzyknięcia gipsu w kręgosłup) przyjął od skazanego 100 tys. zł. Jego klient „chorował” kolejno na: pęknięcie wrzodów żołądka, padaczkę samoistną, depresję reaktywną miażdżycę naczyń kończyn dolnych, wylew krwi do gałki ocznej i uraz kręgosłupa. Jeszcze bardziej przerażająca wizja rysuje się w świetle wyników badań przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego m.in. przez M. Dziunikowską w 1998 r. Wynika z nich, iż 58% przyszłych prawników nie miałoby żadnych oporów przed wręczeniem łapówki, jeśli pomogłoby im to załatwić sprawę ich klienta. Zob. Dziunikowska 1998.

- Kurzępa B. (2001). „Podstęp w prawie karnym materialnym”, *Prokurator*, nr 6-7.
- Kurzępa B. (2005). *Świadek koronny - geneza instytucji - komentarz do ustawy*. Toruń: Wydawnictwo TNOiK.
- Laskowski M. (2005). „Korupcja w polskich sądach powszechnych - zagrożenia i fakty”, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Maćkowiak M. (2001). „Możliwość stosowania podstępu w postępowaniu przygotowawczym na tle przepisów polskiej procedury karnej”, *Prokurator*, nr 3.
- Piechura R. (2005). „Wokół problematyki materiału dowodowego w postępowaniu ze świadkiem koronnym”, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Rau Z. (2002). *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Smardzewski W. (1995). „Kilka uwag o włoskiej przestępczości zorganizowanej”. *Prokuratura i Prawo*, nr 1.
- Wesołowska A. (2005). „Korupcja w wymiarze sprawiedliwości - symptomy i kulisy”, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.